

**“Είμαι το σώμα”:
Το ερωτικό πάθος στην ποίηση της Louise Labé**

Γιώργος Φρέρης

Ο έρωτας, ένα από τα πιο προσφιλή και συνηθισμένα θέματα της λογοτεχνίας, υπήρξε πάντοτε, αν όχι επίκαιρος τουλάχιστον παρών στο γραπτό και προφορικό λόγο. Δεν υπάρχει λογοτεχνικό πεδίο όπου το θέμα του έρωτα δε θίγεται, δεν κυριαρχεί, δεν υπονοείται. Κι αν αρχικά ο Έρωτας εμφανίζεται σαν μια αναζήτηση ταύτισης με το Θείο, σε αντιστάθμισμα με την αναζήτηση ταύτισης με τη Γνώση, αναδεικνύεται στη συνέχεια ισχυρότερος, αφού κατά τη μυθολογία, και οι ίδιοι οι θεοί τον φοβούνταν.¹ Ο Σωκράτης προκάλεσε σκάνδαλο στην εποχή του, ζητώντας από μια γυναίκα να προσδιορίσει την αγάπη – γιατί η σχέση μεταξύ αγάπης, γυναίκας και σεξουαλικότητας είναι πρόσφατη – γεγονός που αποτέλεσε τον καρπό μιας μακράς πορείας που είχε καθοριστικό και κυρίαρχο ρόλο στη λογοτεχνία.² Γνωρίζουμε σήμερα από ανθρωπολογικές μελέτες πως όταν μια κοινωνία χάνει την αίσθηση του ιερού κι επιδίδεται στο κυνήγι της εξουσίας και του χρήματος, τότε κι ο έρωτας παίρνει την τραγική διάσταση της τρέλας, της κατάκτησης, της κοινωνικής αταξίας. Ο έρωτας γίνεται αιτία διαταραχών όσο δε συνδέεται με την Ψυχή. Η τραγική έξαψη από τη μια, η αγαλίαση της αγάπης από την άλλη, αποτελούν, σ’ αυτήν την περίπτωση, τους δύο πόλους σε κάθε σχέση. Οι “ηθικολόγοι”, οι ψυχολόγοι και οι σεξολόγοι, που στιγματίζουν την “παραληρηματική υπερεκτίμηση” του αγαπημένου προσώπου, μιλούν, κατά τον Lévi-Strauss, τη γλώσσα των παραδοσιακών κοινωνιών “όταν η ελεύθερη διακίνηση των γυναικών” αποτελούσε τη βάση ενός πολιτισμού που δεν διαταρασσόταν από την έννοια του ερωτισμού, όταν το σώμα δεν είχε ακόμη υποστεί τους διωγμούς της χριστιανικής σκέψης.

Στη νεότερη κοινωνία, ο έρωτας, αν και πολλές φορές θεωρείται αδυναμία, εμφανίζεται ωστόσο δυναμικός κι αποφασιστικός. Στη λογοτεχνία, όλες οι ερωτικές σχέσεις, από το ανεξήγητο πάθος μέχρι τη θεϊκή κατάρα, από τη δύναμη του πεπρωμένου μέχρι και την εμφάνιση της μοιραίας γυναίκας, εγγράφονται στον αντίποδα των κοινωνικών εθίμων κι αφήνουν να αποκαλυφτεί μία μυστική, κρυφή, προσωπική ενέργεια. Αν κατά το Δάντη, “ο έρωτας δεν εί-

να βέβαιο ότι κινεί και τ' αστέρια", δεν είναι καθόλου απίθανο να θεωρηθεί ότι ξαναφτιάχνει κι αναζωογονεί την προσωπικότητα. Ίσως ο έρωτας να έχει μέσα του κάτι το επαναστατικό, κάτι που ενεργοποιεί τα πάντα. Μπορεί να συνθλίβει το άτομο, παρά τις χαρές που του προσφέρει, και κυρίως μπορεί να ξαναζωντανεύει τη βίαιη ψυχική του αγωνία από το φόβο της εγκατάλειψης ή του χωρισμού. Σίγουρα όμως, πρόκειται για ένα συναίσθημα εξαρτώμενο και καθόλου αυτόνομο. Έτσι στην ερωτική λογοτεχνία υπάρχουν εμπόδια, πόνος και χωρισμός, ενώ καταγράφεται η αποσύνθεση της απουσίας ή η ανασύνθεση του αγαπημένου προσώπου σαν ένα μαρτύριο ψυχικού πόνου.³ Όλες οι φάσεις είναι δυνατές: κατάκτηση μονομερής ή αμοιβαία, κατάκτηση καταστροφική, ερωτική θυσία ή ερωτική αυταπάτηση. Η αντιμετώπιση αυτή έχει σαν αποτέλεσμα ο έρωτας να αποδεκατίζει ή να μεταμορφώνει τους ήρωες-πρωταγωνιστές. Ακόμη και στον επικό κύκλο, η ανδρική αφοσίωση στο καθήκον κλονίζεται από τα βέλη του έρωτα.

Έρωτας, στην ευρωπαϊκή λογοτεχνική παραγωγή, σημαίνει κατάκτηση, σημαίνει απαλλαγή απ' ό,τι ορίζει κανείς ώστε η σύνδεση με το αγαπημένο πρόσωπο νάνα ολοκληρωτική. Η ερωτική κρίση όπως εκφράστηκε με τον πετραρχισμό, τη μεταφυσική ποίηση, το θρησκευτικό μυστικισμό, κλπ., με τις διαδοχικές φάσεις ταύτισης ή άρνησης, προσδιορίζει τη "χαρά" όχι σαν ευθυμία ή ικανοποίηση, αλλά σαν κατάσταση συμβιβασμού ακόμη και με τη δυστυχία. Αυτό που προέχει είναι η ένταση. Η ερωτική κρίση ενσαρκώνει την ένταση της αγωνίας του χωρισμού από την αδελφή-ψυχή, καταμαρτυρεί την απουσία του προσώπου σαν σώμα, μέσω της ψυχικής δυσφορίας.

Η προέκταση της έντασης αυτής προέρχεται από τον "ερωτισμό" που στοχεύει όχι τόσο στην ολοκλήρωση της αγάπης όσο στη διαιώνιση της επιθυμίας. Ο ερωτισμός λοιπόν εκδηλώνεται με την αλλαγή στη συμπεριφορά, την παράκαμψη των όποιων εμποδίων, τη διπλοπροσωπία, την καθυστέρηση στην ανταπόκριση, την αναβολή και άλλα. Η λογοτεχνία που μιμείται και καταγράφει τις ανθρώπινες πράξεις, διατηρώντας ωστόσο κάποιες αποστάσεις, είναι απ' αυτήν την άποψη, και "ερωτική".⁴ Ο ερωτισμός αρχίζει όταν η ιδέα της επιθυμίας γίνεται πιο ερεθιστική από το αντικείμενό της, όταν ο ερωτικός λόγος προτιμάται από την ερωτική περιπέτεια. Δηλαδή ο ερωτισμός στον έντεχνο λόγο δεν αποβλέπει στην άμεση φιληδονία, αλλά στη φαντασίωση, άλλο βασικό στοιχείο της λογοτεχνίας. Όμως η φαντασίωση δεν είναι ποτέ τόσο ζωντανή όσο όταν προσκρούει σε εμπόδια, σε καταστάσεις κοινωνικά απαγορευμένες: ο ερωτισμός μετατρέπει κάθε ακολασία σε αρετή μέσω της στρατηγικής της δικαιολογίας, στάση που για τη λογοτεχνία σημαίνει ότι εκφράζει ταμπού και απαγόρευση, επιθυμώντας να διαιωνίσει αυτήν τη σπάνια κι ευχάριστη στιγμή. Έτσι ο ρόλος της γραφής καθίσταται αναντικατάστατος, αφού η γραφή προσθέτει στην ένταση της ηδονής τη διάσταση της διάρκειας. Ο ερωτισμός δεν προσδιορίζει ένα λογοτεχνικό είδος αλλά ένα ειδικό αισθητικό πρόβλημα. Η εικόνα που μένει είναι ότι κάθε σεξουαλική αναφορά ελέγχεται από ένα ύφος και μια δεξιότητα που καθιστά τη σεξουαλικότητα σχεδόν ηθική.⁵

Αυτή η δεξιοτεχνία αποδεικνύει πως η λογοτεχνία γίνεται το σημείο συνάντησης υποθεμάτων που προέρχονται από τον ερωτισμό με τη μορφή του σαρκικού ή θεϊκού έρωτα, με το παιχνίδι της ψυχής και του σώματος και, κατά ένα γενικό τρόπο, ο ερωτισμός γίνεται ένα είδος πολιτισμικής διαμεσολάβησης. Η ωμότητα που αποδίδεται στο λογοτεχνικό ερωτισμό, πριν αυτός μελετηθεί κι αναλυθεί από την ψυχοπαθολογία και την ψυχανάλυση, εκφράζει μια κοινωνική διαπίστωση: η σεξουαλική αναφορά υπερισχύει όταν ο κοινωνικός λόγος χάσει στο σύνολο του κάθε αποτελεσματικότητα. Αν το *Άσμα ασμάτων* εκφράζει την τέλεια ταύτιση του πνευματικού με το σαρκικό, αυτό προϋποθέτει πως υπάρχει μια γλώσσα που από μόνη της βρίσκεται κοντά σ' αυτήν την ταύτιση και σ' αυτήν την πληρότητα.⁶ Σήμερα υπάρχει ένας ερωτισμός που δε διαχωρίζεται από τη μιξέρια της γραφής και που έχει μετατρέψει την εξουσία του πόθου σε βασικό αίτημα της λογοτεχνικής περιπέτειας. Αυτού του είδους ο ερωτισμός αλλοιώνει διαρκώς τη μορφή του γνήσιου ερωτισμού και τείνει να εγκαθιδρύσει ένα είδος μονόλογου με αναφορές αποκλειστικά σεξουαλικές, καταμαρτυρώντας μ' αυτόν τον τρόπο το τέλος της πολιτισμικής διαμεσολάβησης του σώματος στη λογοτεχνία και μειώνοντας το ρόλο της ετερότητας στη λογοτεχνική θεματική του έρωτα.⁷

Στην ερωτική λογοτεχνία, από την εποχή του επικού κύκλου ακόμα, αν και πρωταγωνιστικό ρόλο έχει σχεδόν πάντα η γυναίκα που αντιμετωπίζεται ανάλογα με τις πεποιθήσεις των κοινωνιών—άλλοτε σαν το μοναδικό ποθητό μήλο της έριδος κι άλλοτε σαν η αποκλειστική πηγή δυναμισμού—ελάχιστες είναι οι γυναίκες συγγραφείς που ασχολήθηκαν με την ερωτική ποίηση. Αιτία αυτού του γεγονότος δεν είναι τόσο η έλλειψη ικανών ποιητριών, όσο η νοοτροπία των διαφόρων εποχών για τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, και κυρίως ο αποκλεισμός της από την εκπαίδευση. Ωστόσο υπήρξαν “εξαιρέσεις” χρονικές όπου η γυναίκα προσπάθησε, διεκδίκησε και διατύπωσε επώνυμα όχι μόνον αυτή τη φυλετική ανισότητα, αλλά δημιούργησε κι απέδειξε ότι στον έρωτα δεν υπάρχει διαφοροποίηση, ότι αντικείμενο πόθου μπορεί να είναι και ο άντρας. Το έργο της Louise Labé έρχεται να επιβεβαιώσει όλα όσα προαναφέρθηκαν.

Πρόκειται για μια ποιήτρια που ανήκει στη λεγόμενη “Σχολή της Λυών”, μια λογοτεχνική τάση με έντονη την ιταλική επίδραση, ιδιαίτερα αυτή του Πετράρχη, που αναπτύχθηκε τον 16ο αιώνα στην περιοχή του Ροδανού ποταμού με επίκεντρο την πόλη της Λυών.⁸ Η ποιητική αυτή σχολή συνέβαλε στην “αναγέννηση” των γαλλικών γραμμάτων, ειδικά της ποίησης, δίνοντας, τουλάχιστον δέκα χρόνια πριν από τους ποιητές της φημισμένης σχολής της Πλειάδας, νέα ώθηση στην ποίηση και στη γαλλική γλώσσα. Η Louise Labé, η επονομαζόμενη “Η Ωραία Σχοινοποιού” (La Belle Cordière), επειδή ο πάμπλουτος έμπορος πατέρας της την πάντρεψε μ' έναν έμπορα schoiniών, έζησε στη Λυών (1525-1566), όπου είχε την τύχη να δεχτεί μια φροντισμένη για την εποχή της παιδεία: διδάχθηκε λογοτεχνία, λατινικά κι ιταλικά, σπούδασε μουσική, ασκήθηκε στο λάουτο, κι ασχολήθηκε με τον αθλητισμό μαθαίνοντας να ιππεύει θαυμάσια. Δεν έκρυβε την προτίμησή της για τις τέχνες και την ιππασία καθώς

και την απέχθειά της για καθετί που είχε σχέση με τη φροντίδα του σπιτιού, σε μια περίοδο όπου η γυναίκα περιοριζόταν στα οικιακά, εξαρτόμενη απόλυτα από τον άντρα σύζυγο ή πατέρα. Ήταν μια δυνατή προσωπικότητα με έντονα ανεπτυγμένο το αίσθημα της ελευθερίας, αδιαφορούσε για τις κακοπροαίρετες διαδόσεις σχετικά με το άτομό της, συμπεριφερόμενη πάντα σύμφωνα με τη συνείδησή της.⁹ Έχοντας πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες, διηύθυνε ένα λογοτεχνικό σαλόνι¹⁰ κι έγραψε πεζά και ποιήματα. Η ζωή της σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως γιατί έζησε έντονα, έχοντας εραστές, όπως τον ποιητή Olivier De Magny.¹¹ Το έργο της αποτελείται από ένα πεζογράφημα, *Ο Διάλογος της Τρέλας και του Έρωτα (Débat de Folie et d'Amour)*, που περιλαμβάνει πέντε διαλογισμούς που συνδέονται με το μεσαιωνικό είδος του Διαλόγου, από τρεις *Ελεγείες* και εικοσιτέσσερα *Σονέτα* – συν ένα γραμμένο στα ιταλικά – ποιήματα που εκφράζουν τη σιγουριά της τεχνικής της, την ειλικρινή έκφραση της χαράς της ζωής και την οδύνη της αγάπης.¹²

Όλα της τα έργα έχουν ως μοναδικό θέμα την αγάπη, φανερώνουν έναν ήπιο μεταφυσικό ερωτισμό και μια “σοφιστεία” αισθηματική, λιγότερο απαιτητική απ’ ότι η ποίηση των συναδέλφων της, του Maurice Scève και της Perette Du Guillet. Η ποίηση της Labé περιγράφει έναν έρωτα αισθησιακό αλλά έντονα αγωνιώδη που βρίσκει μια ισορροπία στην πετραρχική ρητορική – ειδικά στο παιχνίδι των αντιθέσεων. Έχουμε να κάνουμε με μια ρητορική που δεν αφαιρεί τίποτα από τη βαθειά πρωτοτυπία μιας ποίησης μελαγχολικής, σπασμωδικής και τρυφερής. Στο *Διάλογο της Τρέλας και του Έρωτα* η συγγραφέας επιχειρεί την ολοκλήρωση της ποίησης μέσω της μουσικότητας του πεζού λόγου, δημιουργώντας μια αντιπαράθεση μεταξύ του θεού Έρωτα και των οπαδών της θεάς Τρέλας, η οποία κατηγορείται ότι προκάλεσε “ανεκτίμητο” κακό σε θνητούς και σε θεούς, έχοντας τυφλώσει το νεαρό τοξότη του Έρωτα. Η ευφύια του μύθου, η ωριμότητα των σκέψεων σχετικά με την Αγάπη και τον Έρωτα, καθώς επίσης και η απεριόριστη γνώση των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων, καταμαρτυρούν μια εμπειρία που για την “Ωραία Σχαινοποιού” πέρασε μέσω της γραφής στα πρώτα της ποιήματα.

Οι *Ελεγείες* της, σχετικά σύντομες, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν σαν ένα είδος “προσωπικού ημερολογίου”, αποδεικνύουν την κοινότητα ότι στον Έρωτα το δούναι και λαβείν είναι απαραίτητο, αποτελεί την αναγκαία συνδιαλλαγή. Αυτή η αμφίπλευρη κίνηση εκφράζεται μ’ ένα νέο τρόπο: από τη μια, έχουμε μια διήγηση αρμονική κι απλή· από την άλλη, έχουμε ένα πρωταγωνιστή, τον εραστή, απόντα, τον οποίο τρυφερά ασπάζεται και νοιάζεται η αφηγήτρια. Μ’ αυτόν τον τρόπο, το σώμα γίνεται το επίκεντρο της ποιητικής αρμονίας, όπου η φωνή της αφηγήτριας, σαν στοιχείο ερμηνείας του αισθήματος, αναζητά, προκαλεί, παρακαλεί, προσφωνεί και καλεί τον απόντα σύντροφο. Τέλος, τα *Σονέτα* της θεωρούνται σαν το απόγειο της λυρικής της έκφρασης. Είναι ποιήματα που σκιαγραφούν ταυτόχρονα τον εραστή, τους ερωτευμένους και τον έρωτα. Εκφράζουν ένα δυνατό ερωτικό πάθος και μια τρυφερή νοσταλγική λύπη. Η ποιήτρια δεν περιορίζεται στην παραδοσιακή ουτοπιστική και ιδανική αντίληψη του έρωτα, αλλά μέσω μιας συγκεκριμένης

γλωσσικής διατύπωσης εκφράζει τον Έρωτα που περιγράφεται γύρω από δύο άξονες: της προσμονής του εραστή, απ' όπου αναδύονται ευρήματα πολύ πιο εύστοχα από μια ποιητική ανάλυση, και της απουσίας του εραστή, απ' όπου προκύπτουν “συστάσεις” εμπειρικές σχετικά με το μοιραίο ερωτικό πόνο.

Ποτέ ο έρωτας δεν υμνήθηκε τόσο στη Γαλλία όσο στην εποχή της και η ίδια δημιούργησε με το ποιητικό της έργο ένα αυθεντικό ερωτικό μοντέλο, όπως ακριβώς η Σαπφώ στην αρχαιότητα. Μόνο που η γαλλίδα ποιήτρια απευθύνεται σ' έναν ερωτικό σύντροφο άντρα, γιατί έζησε σε μια κοινωνία “μικτή”, όπου το ερωτικό στοιχείο είχε αρχίσει να επιβάλεται και να κυριαρχεί σαν θέμα στη λογοτεχνία. Κι έχει επίγνωση αυτής της κατάστασης, γιατί σε μια *Ελεγεία* της¹³ μας ομολογεί την τάση της προς τον ερωτικό λόγο. Είναι η εποχή όπου η αντίληψη για την απελευθέρωση των ηθών γίνεται πλέον “αποδεκτή” από την κοινωνία λόγω των οικονομικών μεταλλαγών που επιφέρουν ένα νέο τρόπο ζωής: είναι η εποχή όπου, υπό την επίδραση των ιταλικών τάσεων – Βοκκάκιος, Πετράρχης και σχολή της Πάδουας – επανεμφανίζεται το επίγραμμα και το σονέτο, ενώ επιχειρείται η συνένωση της χριστιανικής αγάπης με την πλατωνική αντίληψη, δηλαδή η συμβίωση της αγάπης του Θεού και του συνανθρώπου με τη νοσταλγία για το αιώνιο αρχέτυπο της ομορφιάς.

Η Louise Labé θα τολμήσει να διατυπώσει τον ερωτικό της λόγο εκφραζόμενη στο πρώτο πρόσωπο κι εκδηλώνοντας έτσι την απαίτησή της στο δικαίωμα του πάθους, τη διεκδίκηση της ουσιαστικής διάστασης της ανθρώπινης ελευθερίας,¹⁴ αδιαφορώντας για την επικρατούσα νοοτροπία. Στην έντονη αμφισβήτηση του γάμου από τους λυρικούς μεσαιωνικούς ποιητές που εξεθείαζαν την “πλατωνική” απιστία σαν τη μοναδική αυθεντική μορφή του έρωτα, η Labé θα προβάλλει και για τις γυναίκες το δικαίωμα να παίρνουν αυτήν την πρωτοβουλία, δηλαδή να ακολουθούν τη φυσική τους επιθυμία και να εκφράζουν ελεύθερα τα αισθήματά τους.

Σαν θα διαβάσετε, Κυρίες της Λυών,
Τούτα τα γραπτά μου, γεμάτα έριδες ερωτικές,
Σαν οι λύπες, τα βάσανα, τα πείσματα και τα δάκρυά μου
Θα μ' έχουν διαγράψει αξιοθρήνητη.
Διόλου την απλότητά μου μην καταδικάσετε.
Πρόκειται για λάθος της τρελής μου νιότης,
Αν είναι λάθος: μα ποιός πάνω ή κάτω σε τούτη τη γη
Μπορεί να καυχηθεί πως ακόλαστος είναι;¹⁵

Γυρίζοντας τις πλάτες στο Μεσαίωνα, αλλά και διατηρώντας την αντίληψη ότι ο έρωτας εξευγενίζει το άτομο, η Labé προτιμά τη μακρινή Αρχαιότητα, υπερεκτιμώντας τις αισθήσεις, αποθεώνοντας τη φύση, δίνοντας ύπαρξη και γόητρο στις παραδοσιακές γυναικείες αξίες που η Αναγέννηση θα προωθήσει, αξίες όπως η λεπτότητα, η τρυφερότητα κι ο αισθησιασμός.

Όμως, Έρωτα, τα μάτια σου τα όμορφα ανοίξαν
Τέτοια πληγή σε τούτη την αγνή καρδιά

Που έγινε κιόλας θύμα και η παραμονή της φλόγας σου
Μόνον από σέ γιατρεία μπορεί να βρει.¹⁶ (Σον. I)

Στη γραφή της Labé διακρίνει κανείς δύναμη κι απαλότητα, συγκίνηση και σκέψη, δημιουργική πράξη που αναδύεται αρμονικά μέσ' από αντιθέσεις, γιατί η ποιήτρια γνωρίζει πολύ καλά πως δεν υπάρχουν όρια μεταξύ ποιητικού και πεζού λόγου. Οι δύο πόλοι του έργου της, ο έρωτας και η ποίηση, που προκύπτουν από την εμπειρία της, ενώνονται και ταυτίζονται για να εκφράσουν ένα πάθος έντονο, πλούσιο σε διακυμάνσεις, πρωτότυπο ως προς την έκταση και την πνοή. Είναι η δημιουργία μιας γυναίκας που συμφιλιώνεται με τη φύση της κι απελευθερώνεται καθώς αποδέχεται το σώμα και το φύλο της. Πρόκειται για ένα έργο που παραμένει σύγχρονο και ταυτόχρονα μαρτυρία μιας εποχής, για ένα έργο τολμηρό κι όχι ένα απλό μνημείο ερωτικής λογοτεχνικής τόλμης εκτεθειμένο σε ειδικές εκδόσεις κι ανθολογίες. Έτσι οι *Ελεγείες* της μπορούν να χαρακτηριστούν σαν μια ομολογία ανθρώπινη, όπου οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς καταρρέουν εξαιτίας της ειλικρίνειας της καρδιάς, της εντιμότητας της φύσης και των φυσικών αναγκών του κορμού:

Δεν είχα δει ακόμα τους δεκαέξι Χειμώνες
Σαν μπήκα σε τούτα τα διάφορα βάσανα
Και να που από το δεκατο τρίτο Καλοκαίρι
Η καρδιά μου από τον Έρωτα πάρθηκε ...¹⁷

Ο ισχυρός συναισθηματικός τόνος που καλύπτει το ερωτικό φαινόμενο στην ποίησή της, υποδηλώνει μια φυσική ενστικτώδη κλίση, που καθώς εντείνεται, φτάνει μέχρι το ακατανίκητο πάθος. Όμως το πάθος αυτό ελέγχεται γιατί εμφανίζεται ψυχολογικά σαν αδάμαστο ένστικτο, και μεταφυσικά σαν ακαταμάχητο αποτέλεσμα της ανθρώπινης μοίρας. Διαβάζοντας τα ποιήματά της ανακαλύπτει κανείς τη συνύπαρξη της ευτυχίας και της δυστυχίας στον έρωτα, πέρα από τα καθημερινά όρια της κοινωνικής συγκατάβασης και συνήθειας, όπως στους παρακάτω στίχους:

Όμορφα μάτια καστανά, πλάνες ματιές,
Θερμοί αναστεναγμοί, δάκρυα σκορπισμένα,
Μαύρες νύχτες μάταια αναμενόμενες,
Μέρες λαμπρές μάταια επαναλαμβανόμενες.

Παράπονα λυπητερά, επίμονες επιθυμίες,
Χρόνε χαμένες, λύπες εξαντλημένες,
Μύριοι θάνατοι σε μύριες παγίδες στημένοι,
Χιλιάδες συμφορές για μένα προορισμένες. (Σον. II)

Το έργο της Louise Labé δεν είναι η συνέπεια μιας σειράς προσωπικών διαταραχών σε αναζήτηση μιας ήρεμης και ήσυχης ζωής. Πρόκειται για έναν ποιητικό λόγο που μεταφράζει συγκινησιακές σαρκικές καταστάσεις, για ένα λόγο που προτείνει έναν "ιδανικό τρόπο ζωής" – με την έννοια ότι αποδέχεται

αδιαμαρτύρητα ό,τι της συμβαίνει—όπου οι χαρές και η αγωνία του έρωτα αντιμετωπίζονται σαν φυσιολογικά φαινόμενα της ζωής:

Αφότου ο Έρωτας ο σκληρός φαρμάκωσε
Πρώτα με τη φλόγα του τα σωθικά μου,
Η θεική του δύναμη, πάντοτε στην καρδιά μου
Έκαιγε κι ούτε μια μέρα δεν την εγκατέλειψε.

Όποια δούλεψη κι αν μούτυχε σκληρή,
Όποια απειλή και πιθανή καταστροφή,
Κάθε σκέψη θανάτου που όλα τ' αποτελειώνει,
Τίποτα δεν ξάφνιαζε τη φλόγα της καρδιάς μου.

Σαν έρχεται ο Έρωτας και μας αποδυναμώνει,
Πιότερες δυνάμεις πρέπει να συγκεντρώσουμε
Και πάντοτε για τις μάχες του, πανέτοιμος νάναι κανείς. (Σον.IV)

ή πάλι:

Κάνε όμως, φίλε, να μην είναι επικίνδυνη
Τούτη η συνάντηση κι η ερωτική εξέταση·
Συνόδευσέ τες όχι μ' αυστηρότητα,

Μήτε με ψυχρότητα αλλά με φιλική χάρη,
Κάνε σιγά σιγά να κερδηθεί η ομορφιά,
Η άλλοτε τόσο ανελέητη μα τώρα τόσο πρόσφορη. (Σον.VII)

Η Louise Labé υποδεικνύει έναν τρόπο ύπαρξης: έναν τρόπο ν' αποκαλείς τα όντα και τα πράγματα, να συμμετέχεις στη ζωή, ν' αντλεις απ' αυτά ό,τι πιο κρυφό, παθιασμένο και πονεμένο έχουν· είναι μια ποίηση όπου η πείρα γίνεται βλέμμα, χειρονομία, αφή, αίσθηση που επικοινωνεί με μέσα λεπτά μα κι ενστικτώδη. Με μια λέξη, διαβάζοντάς την ανακαλύπτουμε μια ποιήτρια που μας αποκαλύπτει την ποίηση.¹⁸ Κι αυτό το διατυπωμένο ποιητικό θαύμα επαλαμβάνεται κάθε μέρα, σ' όλες τις ηλικίες, σ' όλα τα μήκη της υδρογείου, χάρη στην ηδονική της φωνή που ακούγεται σαν τωρινή, που αναδύεται από τα βάθη του παρελθόντος κι αντηχεί σε παρόν και μέλλον.

Μόλις ξάφνου αρχίσω ν' απολαμβάνω
Στη μαλθακή την κλίνη την ποθητή ηρεμία,
Η σκέψη μου στενάχωρη κι ανεξέλεγκτη
Ανήθικα σε σένα παραδίδεται.

Τότε είμαι σίγουρη πως στο τρυφερό μου στήθος
Κρατώ το αγαθό που τόσο ανέμενα
Που τόσο πολύ πόθησα,
Και τόσοις λυγμούς συχνά μέσα του έκρυψα. (Σον.IX)

Αν και έγραψε σονέτα, ελεγείες, διαλόγους, ακολουθώντας τις παραδοσιακές τάσεις της εποχής της, η ποίησή της στηρίζεται σε μια κίνηση αποκεντρική, με δύο πόλους: της απουσίας και της προσμονής. Η έλλειψη του ερωτικού συντρόφου αναδύει εικόνες ηδονικές, γεμάτες από αιώνιο πάθος, πίκρα, νοσταλγία, όπως αυτές που διατυπώνονται στις *Ελεγείες*, όπου το “εγώ” αργοπεθαίνει από έλλειψη στοργής, από την απουσία του συντρόφου, που επιθυμεί να εκδικηθεί. Ζητά για παράδειγμα να χαραχτούν πάνω από τον τάφο της οι ακόλουθοι στίχοι:

Για σένα, Φίλε, όσο ζούσε διατήρησε τη φλόγα της
Που αργόσβησε καταναλώνοντάς την στη φωτιά
Που διατηρείται ακόμη θερμή μες στη σιγή
Αν με τα δάκρυά σου δεν την απαλύνεις.

ενώ η ιδέα της υπομονής-προσμονής διατυπώνεται με οδηγίες-συμβουλές αντίστασης στο αιώνιο πεπρωμένο της αγάπης:

Μακριές επιθυμίες, ελπίδες μάταιες,
Της λύπης αναστεναγμοί και δάκρυα συνηθισμένα
Μου προκαλούν ποτάμια μύριων δακρύων
Και μετατρέπουν τα μάτια σε βρύσες και πηγές. (Σον.ΙΙΙ)

ή αντίστοιχα:

Νιώθω, κι από τα δέντρα των πυκνοφυτεμένων δασών, πιο ολομόναχη.
Όμως θαρρώ, σαν μύριες φορές να περιπλανήθηκα

Και θέλω από σένανε ν’ απελευθερωθώ,
Πως πρέπει, παρά τη συνείδησή μου να ζήσω
Ή πάλι μακριά από σε, να πάω να μείνω. (Σον.ΧVΙΙ)

Παρά τη διαφοροποίησή της από το πετραρχικό μοντέλο, χρησιμοποιεί αντιθέσεις και μεταφορές, με αποτέλεσμα η ποίησή της να παραμένει ρεαλιστική, τα σονέτα της να μετατρέπονται τότε σ’ ένα διάλογο με τον “άπιστο” απόντα σύντροφο, τότε σ’ ένα πληθωρικό μονόλογο απ’ όπου αναδύεται η πληγωμένη ερωτευμένη γυναίκα:

Ζω, πεθαίνω· καίγομαι και πνίγομαι.
Ζεσταίνομαι αφάνταστα το ψύχος υπομένοντας:
Η ζωή μου είναι υπερβολικά μαλθακή και συνάμα σκληρή.
Έχω βάσανα μεγάλα με χαρά αναμειγμένα.

Γελάω και θρηνώ ταυτόχρονα
Και για τη χαρά συχνά πολλές σκοτούρες υπομένω.
Η χαρά της ζωής φεύγει και ποτέ δε διαρκεί:
Λιώνω και ξαφνικά ανθίζω. (Σον. VΙΙΙ)

Οι διαφορές μεταξύ της ποίησης της Louise Labé και της νεοπλατωνικής λογοτεχνίας της εποχής της είναι ριζικές. Η ποιήτρια έχει μια στάση ρεαλιστική, ανθρώπινη, ως προς τον Έρωτα. Δεν περιγράφει ποτέ ιδεαλιστικά τον απόντα εραστή, αλλά αντίθετα επιμένει στις ατέλειές του, καταγγέλλει τα ψεύδη του και τολμά μάλιστα συχνά να ειρωνευτεί τη θλιβερή περιπέτεια που είχε μαζί του. Αυτή η επιθετική κι απομυθολογημένη στάση της, ως προς τον ανδρικό ερωτικό ρόλο, έρχεται σε αντίθεση με τη συγκαταβατική ιπποτική εκστασιακή νοοτροπία των υμνωδών των αποτυχημένων παθών. Ο έρωτας είναι γι αυτήν αυτοσκοπός, και ταυτόχρονα πνοή για δημιουργία.¹⁹ Κατά βάθος πρόκειται για μια εξύψωση του έρωτα σε υπερβατικό εκθέτη του αισθησιακού περιεχομένου της αγάπης. Η προσφυγή της στο όνειρο δεν αποβλέπει στην απαιτητή αποκάλυψη του έρωτα αλλά στην αποκαρδιωτική πραγματικότητα της αγάπης που η ζωή καθιστά ακόμα πιο απογοητευτική. Εξάλλου, η στάση της προς το σαρκικό έρωτα δεν προέρχεται από μια καταχρηστική μανία, αλλά από μια φυσιολογική και πραγματική κατάκτηση του αγαπημένου προσώπου.

Φίλα με πάλι, ξαναφίλησέ με, και πάλι φίλησέ με·
Δώσ' μου ένα φιλή από τα πιο σου γευστικά·
Δώσ μου ένα φιλή από τα πιο σου ερωτικά
Και θα σου δώσω τέσσερα πιο καυτά κι από την ανθρακιά.

Τί, παραπονιέσαι; Τον πόνο σου εγώ θα γειάνω
Δίνοντας σου δέκ' άλλα πιο γλυκά φιλιά.
Με φιλιά, δικά σου και δικά μου, ας σμιζουμε,
Κι ο ένας τον άλλον ας χαρεί στην κάθε ανατριχίλα. (Σον.ΧΙΧ)

Γι αυτό το λόγο και τα σονέτα της είναι μοναδικά: όχι γιατί κρίθηκαν πρωτοποριακά για την εποχή τους, αλλά γιατί προκαλούν ενδόμυχες δονήσεις με τον ειλικρινή αυθορμητισμό τους. Η Louise Labé ξέρει να δομεί την ύπαρξη και το ποιητικό της πεπρωμένο που βασίζεται στο “γυναικείο” ανθρωπισμό· δεν ξέρει να φιλοσοφεί, ούτε να στιχουργεί. Ξέρει να ζει. Είναι η γυναίκα που πληγώθηκε και για να γιατρευτεί γράφει όπως ακριβώς νιώθει. Μέσω της γραφής ζει κι ανακαλύπτεται, χωρίς φιλαρέσκεια και χωρίς να ενδώσει στη φιληδονία ή τον ελευθεριασμό. Η γνωριμία του σώματος αποτελεί γι' αυτήν ένα κύριο υπαρξιακό πρόβλημα. Δεν εναντιώνεται στο σώμα της, ούτε σ' αυτόν που αγαπά. Απλώς αφήνει τον πόθο του φύλου της να εκδηλωθεί με ειλικρίνεια.

Καθετί το ζωντανό πεθαίνει
Όταν η δόλια η ψυχή το σώμα εγκαταλείπει.
Είμαι το σώμα κι εσύ το καλύτερό του μέρος;
Πούσαι λοιπόν ψυχή πολυαγαπημένη;

Μη με αφήνεις τόσο καιρό λιγόθυμη
Σαν έρθεις να με σώσεις, μετά, θάνατι αργά.
Αλλοίμονο! μη βάζεις διόλου το σώμα σου σ' αυτήν την τύχη;
Δώστου το μερίδιο και τη μισή σου εκτίμηση. (Σον. VII)

Κι όταν αναφέρεται στη ομορφιά, ειδικά στη γυναικεία, το κάνει γιατί είναι πεπεισμένη πως το σώμα παίζει ένα πρωταρχικό ρόλο στην αγάπη, αυτόν της προσφοράς προς τον αγαπημένο σύντροφο και της αποδοχής του. Γι αυτό και η ποίησή της απευθύνεται, από τη μια στον εραστή της, κι από την άλλη στις γυναίκες που πρόκειται να ερωτευτούν. Γιατί η ποιήτρια γνωρίζει πως αυτό που η καρδιά επιβάλλει είναι ο έρωτας για τον οποίο διατηρεί όλη της τη δύναμη, τη θέληση, την ελευθερία, ή μάλλον τον τρόπο με τον οποίο επιθυμεί να επιλέξει το μοιραίο έρωτα που θα την απελευθερώσει και θα την ολοκληρώσει.

Κυρίες μου, αν αγάπησα, μην το διαδίδετε,
 Αν αισθάνθηκα χίλιες θερμές φλόγες,
 Χίλια βάσανα, χίλιους φαρμακερούς καημούς.
 Αν κλαίγοντας το χρόνο κατανάλωσα,

Μάταια, τ' όνομά μου από εσάς, ας μη δυσφημιστεί.
 Αν έσφαλα, οι λύπες μου είναι αρκετές.

...
 Μα φυλαχτείτε, μην πιο δύστυχες γινείτε. (Σον. XXIV)

Το να αποδέχεσαι τον εαυτό σου, να τον αγαπάς, να τον φροντίζεις, σημαίνει να μάχεσαι ενάντια σ' ό,τι έχει επιβληθεί από μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, στην υπηρεσία των συμφερόντων και των ηδονών της. Μ' αυτόν τον τρόπο η Louise Labé εναντιώνεται έμμεσα στην κοινωνία όπου ο υποβιβασμός της γυναίκας δεν είναι μόνο ερωτικός αλλά αφορά όλα τα πεδία δράσης, σε μια κοινωνία όπου η Εκκλησία έχει αποβάλει από τον έρωτα την πρωταρχική του λειτουργία που είναι το σώμα. Φυσικά η Labé δεν είναι η μόνη που διατύπωσε παρόμοιες σκέψεις αλλά υπήρξε η μοναδική που ενσάρκωσε τον τύπο της γυναίκας που ενόχλησε το σύστημα. Κι αυτό συνέβει γιατί η Louise Labé υπήρξε και παραμένει πάντα ερωτευμένη.

*Τμήμα Γαλλικής
 Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Σημειώσεις

1. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Έρωτας ήταν ένα από τα τρία αρχέγονα στοιχεία της δημιουργίας του σύμπαντος, μαζί με το Χάος και τη Γη, εκπροσωπώντας τη φυσική εκείνη δύναμη που συνένωσε τα διάφορα σώματα συγκρατώντας τα με την ακαταμάχητη έλξη του. Ο πρωτογενής αυτός Έρωτας δεν είχε ατομική γεννητική δύναμη, δεν μπορούσε μόνος του να παράγει τίποτα, αλλά ζωογονούσε το Χάος και τη Γη, δηλαδή το διάστημα και τη γήινη ύλη που δημιούργησαν τα πάντα. Μια άλλη εκδοχή, η πιο γνωστή, θεωρεί τον Έρωτα θεό της Αγάπης, γιο της Αφροδίτης και του Άρη. Ο Ζεύς πρόβλεψε τις ταραχές που έμελλε να προξενηθούν στον Όλυμπο και στη γη. Γι αυτό ζήτησε από την Αφροδίτη να μην αναθρέψει το επικίνδυνο κι ολέθριο βρέφος. Η μητέρα του φοβήθηκε μήπως το βλάψει ο Ζεύς και το έκρυψε στο

- δάσος, όπου το θήλασαν τα θηρία. Όταν έφτασε σε ηλικία που μπορούσε να χειριστεί το τόξο, κατασκεύασε ένα και πειραματίστηκε με τα ζώα, προτού τα βέλη του διαπεράσουν τις καρδιές των ανθρώπων. Οι ποιητές διηγούνται ότι σ' αυτήν του την προσπάθεια πληγώθηκε κι ο ίδιος, κι αγάπησε με πάθος την Ψυχή.
2. Ο Πλάτωνας ασχολήθηκε με το πρόβλημα του Έρωτα σε τρεις διαλόγους: το *Λύσι*, το *Συμπόσιο* και το *Φαίδρο*, χαρακτηρίζοντάς τον ως θεσμό μορφωτικό και παιδαγωγικό κι εναντιώθηκε στην αντίληψη της αφύσικης ηδυπάθειας. Βλ. επίσης σχετικά, Alexandrian, *Les Libérateurs de l'amour*, Paris, Seuil, coll: Inédit Points, 1969 και Roland Barthes, *Fragments d'un discours amoureux*, Paris, Seuil, coll: Tel Quel, 1977.
 3. Ο Tzvetan Todorov στο άρθρο του "La Parole selon Constant", στο έργο του *Poétique de la prose* (Paris, Seuil, coll: Poétique, 1971, 116), υποστηρίζει πως στον ερωτικό λόγο, ο ψυχικός πόνος για το αγαπημένο πρόσωπο ταυτίζεται και λειτουργεί παράλληλα με την επιθυμία του συγγραφέα να εκφραστεί. Για τον Todorov, η επιθυμία του Αντόλφ προς την Ελεονώρα, δηλαδή του πρωταγωνιστή-ήρωα του γνωστού μυθιστορήματος του Benjamin Constant δε συνδέεται τόσο με τη μυθιστορηματική πλοκή όσο με την αγωνία του συγγραφέα για την ολοκλήρωση του έργου του.
 4. Βλ. σχετικά το έργο του Herbert Marcuse, *Eros et civilisation*, Paris, Seuil, coll: Points, 1971.
 5. "Θα πρέπει να αποκωδικοποιήσει κανείς στο έργο", υποστηρίζει ο Jean Starobinski, "την ειδική φύση μιας επιθυμίας, μιας εξουσίας που επιχειρεί να ξεπεράσει τον εαυτό της και να επιβεβαιωθεί δίνοντας ζωή στο έργο". Jean Starobinski, "Le Sens de la critique", *La Relation critique*, Paris, Gallimard, coll: Le Chemin, 1970, 24 και "Psychanalyse et littérature", *ό. π.*, 267.
 6. Η χριστιανική σκέψη ή ο μυστικισμός π.χ. της Αγίας Θηρεσίας της Αβίλα, του Αγίου Ιωάννη του Σταυρού, αλλά ειδικά η μοναστική σκέψη παρέχουν σ' αυτήν τη γλώσσα στοιχεία που επιτρέπουν την κατανόησή της. Βλ. Jacques Lacan, "Subversion et dialectique du désir dans l'inconscient freudien", στο *Ecrits II*, Paris, Seuil, coll: Points, 174-177.
 7. "Ο ερωτικός λόγος είναι σήμερα μια απόλυτη μοναξιά" υποστηρίζει ο Barthes, για να προσθέσει αμέσως: "Αυτός ο λόγος μιλιέται ίσως από χιλιάδες άτομα (ποιός να ξέρει;) αλλά δεν υποστηρίζεται από κανένα. Έχει απόλυτα εγκαταλειφτεί από τις συγγενείς γλώσσες: ή αγνοείται, ή υποτιμάται, ή γελοιοποιείται απ' αυτές, αποκομμένος όχι μόνο από την εξουσία, αλλά κι από τους μηχανισμούς της (επιστήμη, γνώση, τέχνη)". Roland Barthes, *Ο. π.*, 5.
 8. Βλ. σχετικά, το τεύχος *Revue des Etudes italiennes*, 1958, αφιερωμένο αποκλειστικά στις σχέσεις "Λυών-Ιταλία", το έργο του J.B. Wadsworth, *Lyons 1473-1503: The Beginnings of Cosmopolitanism*, Cambridge, Massachussets, 1962, το συλλογικό έργο, *L'Humanisme lyonnais au XVIe siècle*, Grenoble, Presses universitaires de Grenoble, 1974 και το έργο του A. Kleinclausz, *Lyons, la formation de la cité*, Paris, Laffitte, 1980.
 9. Ο νεότερος βιογράφος της, ο François Pédrón, θέτει πολλά ερωτηματικά σχετικά με τη ζωή, τη δράση και την τύχη αυτής της σπάνιας ευαίσθητης προσωπικότητας που ο ερωτικός πάθος βασάνισε απεριόριστα. Βλ. François Pédrón, *Louise Labé, la femme d'amour*, Paris, Fayard, 1984. Βλ. επίσης, Enzo Giudici, *Louise Labé, essai*, Paris, Nizet, 1981 και Albert Champdor, *Louise Labé, son œuvre et son temps*, Trénoeux, Ed. de Trénoeux, 1981.
 10. Το λογοτεχνικό της σαλόνι συγκέντρωνε τους πνευματικούς ανθρώπους της πόλης της Λυών, μεταξύ των οποίων και τους Jeanne Gaillard, Jacqueline Stuart, Sibylle και Jeanne Scève, Pernelle du Guillet, Antoine du Moulin, Maurice Scève, και ήταν

- ανοικτό σε κάθε διανοούμενο περαστικό από την πόλη-κόμβο της Λυών, όπως οι Charles Fontaine, Pontus de Tyard, Olivier de Magny κι άλλοι.
11. Διάσημη στην εποχή της για την ομορφιά και την πνευματικότητά της, η Louise Labé ενέπνευσε πολλούς συνομιληκούς της, που όμως όταν δεν ανταποκρίθηκε στις επιθυμίες ή στις απαιτήσεις τους, την κακολόγησαν. Έτσι όταν αποθάρρυνε το δικηγόρο Claude Rybus, αυτός έδειξε την οργή του εξυβρίζοντάς την, ενώ ο ποιητής Olivier de Magny, όταν τον λησμόνησε, για να την εκδικηθεί απηύθυνε μια χλευαστική ωδή στον κοινό τους φίλο, Sire Aymon ή Ennemond. Η εγωϊστική αυτή συμπεριφορά των ανδρών λύπησε πολύ την ποιήτρια κι όταν ο άντρας της πέθανε, αυτή αποτραβήχθηκε κι έζησε μέχρι το θάνατό της στο κτήμα της, στο Parcieu, για ν' αποφύγει τα σχόλια.
 12. Βλ. Françoise Charpentier, *Louise Labé, OEuvres Poétiques*, Paris, Gallimard, coll: Poésie, 1983 και Albert-Marie Schmidt, *Poètes français du XVIe siècle*, Paris, coll: Bibliothèque de la Pléiade, 1953.
 13. *Louise Labé*, Paris, P. Seghers, coll: Ecrivains d'hier et d'aujourd'hui, 1962, 141-44. Η μετάφραση των στίχων των *Ελεγείων* έγινε από τον υπογράφοντα για τις ανάγκες αυτής της μελέτης.
 14. Βλ. Ilana Zinguer, *Misères et grandeur de la femme au XVIe siècle*, Paris, Slatkine, 1982.
 15. *Louise Labé*, *Ό. π.*, 148.
 16. Η μετάφραση των *Σονέτων* έγινε από τον υπογράφοντα με βάση τη δεύτερη έκδοση του έργου της Louise Labé, το 1556, στη Λυών, η οποία κυκλοφόρησε ένα χρόνο μετά την πρώτη, "διορθωμένη και με βασιλική εύνοια". Ο πλήρης τίτλος της έκδοσης εκείνης ήταν: *Euvres de Louise Labé Lionnoize "revues et corrigées par ladite Dame", "Auce Privilege du Roy"*, και δημοσιεύτηκε από το Ian de Tourne. Την έκδοση αυτή βρήκαμε στο έργο *Louise Labé* στη σειρά "Ecrivains d'hier et d'aujourd'hui", αρ. 10, στις εκδόσεις P. Seghers, το 1962. Σεβόμενος την αυθεντικότητα του έργου και θέλοντας ν' αποδώσω τη γοητεία της εποχής εκείνης στις μέρες μας, διατήρησα, όσο γίνεται, την σύνταξη και την απλότητα των εικόνων και περιορίστηκα ν' αποδώσω τη μουσικότητα όχι με την ομοιοκαταληξία αλλά με το ρυθμό του ελεύθερου στίχου.
 17. *Louise Labé*, *Ό. π.*, 150.
 18. Η Louise Labé όχι μόνο δημιούργησε τη δική της τεχνική αλλά και την εξέφρασε μ' ένα δικό της λόγο, δηλαδή υλοποίησε αυτό που στην εποχή μας απαιτήσε ο Francis Ponge, λέγοντας: "Ο λόγος θα πρέπει νάναι για τα πράγματα του πνεύματος ακριβής, ένας τρόπος ξεκάθαρος να τα κρατεί μακριά από το περιεχόμενό τους". Βλ. Francis Ponge, "De la modification des choses par la parole" in *Le Parti pris des choses*, Paris, Gallimard, coll: Points, 1988, 122.
 19. Η Louise Labé υλοποίησε, στη ζωή και στο συγγραφικό της έργο, αυτό που πολύ αργότερα ο André Breton θα καθόριζε ως πρωταρχικό σκοπό της ζωής κι ως καθοριστικό στοιχείο της πνευματικής δημιουργίας: "η επιθυμία [είναι] το μοναδικό ελατήριο του κόσμου, η μοναδική δυσκολία που ο άνθρωπος οφείλει να ανακαλύψει", André Breton, *L'Amour fou*, Paris, Gallimard, 1989, 101.